

Подорожній, коли ти прийдеш у Спа... (скорочено)

Генріх Белль

Машина зупинилася, але мотор ще гурчав; десь відчинилася велика брама. По тому мотор замовк, і знадвору добувся чийсь голос:

— Мерців сюди, чув? А решту сходами нагору, до зали малювання, зрозумів?

— Так, так, зрозумів.

Та я не був ще мертвий, я належав до решти, і мене понесли сходами нагору.

Спочатку йшли довгим, тьмяно освітленим коридором, із зеленими, пофарбованими олійною фарбою стінами.

Ось з темряви коридору виринули двері з табличками 6-А і 6-Б, між тими дверима висіла Фейєрбахова "Медея". Далі пішли двері з іншими табличками, між ними — "Хлопчик, що виймає терня" — рожеве з червонястим полиском фото в брунатній рамі. А на сходовій клітці, на стіні, пофарбованій у жовтий колір, пишалися всі вони — від великого курфюрста до Гітлера.

Повз мене проплив портрет старого Фріца в небесно-блакитному Мундирі, взірець арійської породи. Потім виринуло все інше: погруддя Цезаря, Цицерона і Марка Аврелія, Гермесові колона з рогом, ліворуч у золотій рамі — вуса й кінчик носа Ніцше (решту портрета було заліплено написом "Легка хірургія")... "І перш ніж санітари стали сходити на третій поверх, я встиг побачити і її — перевиту камінним лавровим вінком таблицю з іменами полеглих, з великим золотим Залізним хрестом угорі".

Якщо зараз, майнуло в мене в голові, якщо зараз... Та ось і він, я його вже побачив — краєвид Того, великий і яскравий, плаский, як старовинна гравюра... на першому плані змальована велика в'язка бананів, на середньому з них було щось надряпано; я розгледів той напис, бо, здається, сам його й надряпав...

Мене занесли в залу малювання, над дверима якої висіло зображення Зевса, там тхнуло йодом, калом, марлею й тютюном і стояв гомін. Усе це, думалося мені, ще не доказ. Кінець кінцем, у кожній гімназії є зали малювання, коридори із зеленими й жовтими стінами, кінець кінцем, те, що "Медея" висить межи 6-А й 6-Б, — ще не доказ, що я у своїй школі. "...Жодне чуття не говорить тобі, що ти в рідній школі, яку всього три місяці тому покинув... Серце в мені не озивалося".

Я виплюнув сигарету й закричав; коли кричиш, легшає, треба тільки кричати дужче, кричати було так добре, я кричав, як навіжений. Я попросив пити і ще сигарету, у кишені, вгорі. Мені принесли води, тільки тоді я розплющив очі й побачив старече втомлене обличчя, пожежну форму, на мене війнуло духом цибулі і тютюну...

— Де ми? — спитав я.

— У Бендорфі.

— Дякую, — сказав я й затягся.

Мабуть, я таки в Бендорфі, себто вдома.

У Бендорфі три класичні гімназії: гімназія Фрідріха Великого, гімназія Альберта та (може, краще було б цього й не казати), але остання, третя, — гімназія Адольфа Гітлера.

Тепер я чув, як десь били важкі гармати. Гармати били впевнено й розмірено, наче врочиста органна музика. Достоту як у тій війні, про яку пишуть у книжках із малюнками... Раптом мені спало на думку, що й моє ім'я стоятиме на таблиці полеглих, укарбоване в камінь, а в шкільному календарі проти мого прізвища буде написано "Пішов зі школи на фронт і поліг за..." Та я ще не знав, за що, й не знав ще напевне, чи я у своїй школі, я хотів тепер про це дізнатися будь-що.

Я виплюнув другу сигарету в прохід між солом'яниками й спробував посовати руками, але відчув такий біль, що знову закричав.

Нарешті переді мною виріс лікар, що мовчки дивився на мене, він дивився на мене аж так довго, що я відвів очі. Позад нього стояв пожежник, що давав мені пити. Він щось зашепотів на вухо лікареві...

— Хвилиночку, уже скоро ваша черга...

Я знов заплющив очі й подумав: ти мусиш, мусиш дізнатися, що в тебе за рана й чи ти справді у своїй школі. Усе тут було таке далеке мені та байдуже, неначе мене принесли до якогось музею міста мертвих, у світ, глибоко чужий для мене й нецікавий. Ні, не могло бути, що лише три місяці минуло, як я малював тут вази й писав шрифти, а на перервах спроквола сховався униз — повз Ніцше, Гермеса, Того, повз Цезаря, Цицерона, Марка Аврелія і простував до сторожа Біргелера пити молоко — в малу тьмяну комірчину.

Аж ось санітари підняли мене й понесли за дошку, і я нагледів ще одну прикмету: тут, над дверима, висів колись хрест, як гімназія звалася ще школою Святого Хоми; хреста потім зняли, але на стіні лишився свіжий темно-жовтий слід, такий виразний, що його було, мабуть, ще краще видно, ніж сам той старий, маленький, благодійний хрест. Тоді спересердя вони перефарбували всю стіну, та маляр не зумів дібрати фарби, і хрест знов виступив. Вони лаялися, та нічого не зарадили. Хреста було видно, було видно навіть слід від букової галузки, яку чіпляв сторож Біргелер, коли ще дозволяли чіпляти по школах хрести...

Аж ось мене поклали на операційний стіл і я побачив своє відображення в світлі лампочки. Обважнілий пожежник стояв навпроти дошки й усміхався мені; він усміхався втомлено й скорботно. І раптом за його плечима на нестертому другому боці дошки я побачив щось таке, від чого закатало серце в мене в грудях — на дошці був напис моєю рукою. Усе інше не було ще доказом: ані "Медея", ні Ніцше, ні динарський профіль верховинця з кінофільму, ні банани з Того, ні навіть слід хреста над дверима, усе це могло бути й по всіх інших школах. Та навряд щоб по інших школах писали на дошках моєю рукою. Он він, ще й досі там, той вислів, який нам звеліли тоді написати, у тому безнадійному житті, яке скінчилося лише три місяці тому: "Подорожній, коли ти прийдеш у Спа..." О, я пам'ятаю, як взяв великі літери і вчитель малювання

розкричався. Сім разів було там написано — моїм письмом, латинським шрифтом, готичним, курсивом, римським, італійським і рондо "Подорожній, коли ти прийдеш у Спа..."

Я сіпнувся, відчувши укол у ліве стегно, хотів був підвестися на лікті й не зміг, проте встиг поглянути на себе й побачив — мене вже розмотали, — що в мене немає обох рук, немає правої ноги, тим-то я одразу впав на спину, бо не мав тепер на що спертися; я закричав; та лікар тільки знизав плечима; я хотів ще раз подивитися на дошку, але пожежник стояв тепер зовсім близько біля мене й заступав її; він міцно тримав мене за плечі, і я чув лише дух смалятини й бруду, що йшов від його мундира, бачив тільки його втомлене, скорботне обличчя; і раптом я його пізнав: то був Біргелер.

— Молока, — тихо сказав я...